

Dossier

Het dossier is een selectie van in de bibliotheek van de Boekmanstichting aanwezige documenten over de vergrijzing van het kunst- en cultuurpubliek, verschenen sinds 2006.

Martine Meddens verzamelde de titels en voorzag ze van een annotatie. Documenten met een signatuur zijn in papieren versie beschikbaar. Documenten zonder signatuur zijn artikelen uit tijdschriften of digitale documenten, te raadplegen in de bibliotheek. Een aantal titelbeschrijvingen is bovendien voorzien van een digitale bronverwijzing. Voor diegenen die zich verder in het onderwerp willen verdiepen is er vanzelfsprekend veel meer literatuur in de bibliotheek te vinden, ook uit de jaren voor 2006.

Nederland

Beerda, H. (2010)

Demografische ontwikkelingen: één van de vijf aanvliegroues belicht.

www.observatorium.nl/page/91/nl
Amsterdam: Observatorium/
Hendrik Beerda Brand consultancy,
704 kb.

In januari 2010 richtte de Cultuurformatie het open platform Observatorium op met als doel om naar de toekomst van de cultuursector te kijken. Hendrik Beerda deed verkennend onderzoek dat zich richtte op de zogenaamde vijf aanvliegroues, met aandacht voor respectievelijk de economie en het bedrijfsleven, demografische ontwikkelingen, het publieke domein, trends in consumentengedrag, en de positie en ontwikkeling van de cultuursector. De vraag is

welke consequenties deze ontwikkelingen hebben voor de cultuursector. De auteur laat onder andere de vergrijzing, ontvolking van het platteland en toename van het aantal nieuwe Nederlanders aan bod komen. Eén van de conclusies is dat het steeds moeilijker wordt om beleid te richten op specifieke groepen, maar dat met name de vergrijzing een groeiend potentieel aan cultuurparticipanten biedt.

Broek, A. van den, R. Bronneman-Helmens en V. Veldheer (red.) (2010)
Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en cultureel rapport 2010.
www.scp.nl

Den Haag: SCP, 563 p., 3,5 mb.
Signatuur: 10-503
Hoe onderscheiden generaties zich van elkaar en hoe verhouden ze zich tot elkaar? Wat geven ouders hun kinderen mee aan sociaal en cultureel kapitaal? Onder meer

aandacht voor bezoekers uit de verschillende leeftijdsgroepen aan culturele instellingen, onderverdeeld naar traditionele cultuur (toneel, klassieke muziek, ballet, musea, monumenten) en populaire cultuur (populaire muziek, cabaret, film), en naar leeftijd. Het cultureel erfgoed (musea en monumenten) trekt relatief veel jongere ouderen (50-64 jaar). Die groep springt er ook uit onder balletbezoekers.

Buijs, A. (2010)
Vergrijzing nieuwe impuls voor groei leesclubs.
In: **Bibliotheekblad**, jrg. 14, nr. 12, 22-25.

Een van de gevolgen van de vergrijzing is de toename van het aantal leesclubs en leeskringen. Ze schieten als paddenstoelen uit de grond. Deze instellingen werken vaak samen met de bibliotheek. Hoe bereiden bibliotheken zich voor op de grijze leesclubgolf?

Laarakker, K. en J. Poll (2009)
Zicht op... senioren en cultuur-
educatie.

In: **Zicht op...**, nr. 2, 7-46.

[www.cultuurnetwerk.nl/producten_ en_diensten/Publicaties/pdf/ zicht%20op_2009_2_site_def.pdf](http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/Publicaties/pdf/zicht%20op_2009_2_site_def.pdf)
Geannoteerd overzicht van literatuur over senioren en cultuureducatie. Het inleidende artikel gaat in op de vraag welke behoeften senioren hebben, in welke mate ze deelnemen aan cultuur en welke de specifieke factoren zijn die hun cultuur-deelname bepalen.

Volz, L. (2009)

**Senioren en actieve kunst-
beoefening: factsheet.**

Utrecht: Kunstfactor, 2,3 mb.

[www.kunstfactor.nl/blobs/ Kunstfactor/49210/2010/4/factsheet_ senioren_2010_def.pdf](http://www.kunstfactor.nl/blobs/Kunstfactor/49210/2010/4/factsheet_senioren_2010_def.pdf)

In 2009 is ongeveer een op de zes Nederlanders ouder dan 65 jaar en in 2030 zal bijna een kwart van de bevolking bestaan uit 65-plussers. Een groeiende groep senioren is cultureel actief. Deze factsheet bevat de basiscijfers over zowel actieve kunstbeoefening als receptieve cultuurdeelname van senioren in Nederland. Een aantal bevindingen: tussen 1995 en 2007 groeide het aantal bezoekers van de podiumkunsten. De sterkste groei was te vinden bij ouderen in de leeftijd van 50 tot 80 jaar en jongvolwassenen (20 tot 35 jaar). Op het gebied van cultureel erfgoed waren relatief veel jonge senioren, 50 tot 65 jaar, actief. Opvallend is dat archieven in toenemende mate 80-plussers trokken. Ballet- voorstellingen werden relatief veel bezocht door 50- tot 65-jarigen, klassieke muziek trok veel senioren uit de leeftijdsgroep van 65 tot 80 jaar. In de periode 1995-2007 bezocht een toenemend aantal

mensen in de leeftijd van 50 tot 65 jaar een cabaretvoorstelling of popconcert.

Sanders, E. en J. van Beers (eindred.) (2008)

Meten = weten: een bundeling van onderzoeksresultaten.

Tilburg: UITmarketingburo, 48 p.
Signatuur: 08-233

Bundeling van onderzoeks- resultaten vanuit de verschillende kunstsectoren naar participatie, motivatie en informatiezoekgedrag, met specifieke aandacht voor jongeren- en senioren cultuur- participatie. De onderzoeken zijn toegespitst op de Brabantse culturele sector en bedoeld voor marketeers en beleidsmakers uit het culturele veld.

Zonder auteur (2008)

Resultaten onderzoek Nationaal Leesonderzoek 50+.

Tilburg: Pro Aging, 504 kb.

De Nationale Boekenweek van 12 tot en met 22 maart 2008 had als thema 'Van oude mensen. De derde leeftijd en de letteren'. In het eerste Nationale Lees- onderzoek 50+ zijn het leesgedrag en het bibliotheekbezoek van ouderen in kaart gebracht.

Eijck, K. van en H. van der Poel (red.) (2007)

Arbeid, zorg en vrije tijd in Nederland en Vlaanderen.

Leuven: Acco, 155 p.

Signatuur: 08-262

Bundeling van de verschillende bijdragen aan een symposium over ontwikkelingen in de tijdsbesteding, gehouden ter gelegenheid van het afscheid van Wim Knulst als hoogleraar sociaal-economische aspecten van vrije tijd aan de Universiteit Tilburg in 2005. De publicatie bevat onder andere zijn afscheidscollege over de verschil-

len in tijdsbesteding tussen ouderen en jongeren.

Gubbels, T. (2007)

Op weg met de Kunstbus.

In: **Boekman**, jrg. 19, nr. 72, 78-79.

[www.boekman.nl/documenten/ boekman_72_kunstbus.pdf](http://www.boekman.nl/documenten/boekman_72_kunstbus.pdf)

De samenleving vergrijsd en dat is ook te merken in de kunstwereld: er is steeds meer aandacht voor ouderen. Gemeentelijke instellingen gericht op ouderen of welzijns-organisaties ontwikkelen allerlei plannen om het 55-plus-publiek te attenderen op cultuur en ook culturele instellingen nemen hier toe initiatieven. Door heel Nederland zijn er ook door particulieren gerunde culturele initiatieven voor ouderen te vinden, zoals de Kunstbus voor senioren woonachtig in de Bollenstreek, die 55-plussers naar theater- en muziekvoorstellingen brengt.

Ranshuysen, L. (2007)

Het Oerol-gevoel en hoe dat nog valt te versterken.

In: **MMNieuws**, jrg. 9, nr. 6/7, 22-24.

Veel festivals missen kansen bij het werven van publieksinkomsten. Dit geldt onder andere voor Oerol op Terschelling, dat veel 50-plussers trekt die waarschijnlijk bereid zijn te betalen voor extra comfort. Letty Ranshuysen trok naar Oerol, zomer 2007, om te onderzoeken welke verbeteringen mogelijk zijn. Het blijkt dat meer kaartverkooppunten wenselijk zijn, net als online up-to-date festivalinformatie en kortingsacties/arrangementen voor vaste bezoekers.

Scholten, N. (2007)

50+ in de bioscoop.

Stageonderzoek Vrije Universiteit Amsterdam, 67 p., 1,4 mb.

Signatuur: 07-460

Ouderen vormen de grootste

bezoekersgroep van de gespecialiseerde filmtheaters en ze zijn de meest gegroeide groep bioscoopbezoekers van 2006. Met het oog op de vergrijzing is het voor de bioscoopbranche zinvol om te weten wat de precieze behoeften en voorkeuren zijn van deze leeftijdsgroep. Scholten geeft een schets van de manier waarop de bioscoopbranche zich op deze doelgroep richt. Is er verschil in de benadering van drie type bioscopen (commerciële bioscoop, onafhankelijke bioscoop en filmtheaters) ten opzichte van de senioren? Door middel van enquêtes en interviews inventariseert de auteur wensen en verlangens van de senioren-doelgroep. Eén van de conclusies luidt dat verbetering van kwaliteit, service en imago van de bioscopen zal leiden tot meer senioren-bioscoopgangsters.

Edelmann, E. (2006)

Senioren en cultuur in Brabant: interesses, motieven, kansen en beperkingen.

Tilburg: PON, 96 p., 723 kb.

Signatuur: 06-482

In opdracht van de provincie Noord-Brabant en het UITmarketingburo is onderzocht op welke wijze Brabantse ouderen (55-plus) kunnen worden gestimuleerd deel te nemen aan cultuur, zowel actief als passief. Naar aanleiding van de resultaten is het UITmarketingburo met de Brabantse theaters een marketingproject gestart om nieuw publiek te bereiken onder Brabantse 'medioren'. Meer daarover in **MMNieuws**, 2008, jrg. 10, nr. 1/2, 21-22.

Ligtvoet-Janssen, M.G.A. en J.P. de Wit (2006)

Cultuurdeelname door senioren: resultaten van een onderzoek onder het Seniorenpanel.

Voorburg: Tympaan instituut, 177 kb.

www.tympaan.nl/?q=pub/cultuurdeelname-door-senioren-resultaten-van-een-onderzoek-onder-het-seniorenpanel-zuid-holland

Om meer mensen van 50 jaar en ouder (opnieuw) te laten kennismaken met kunst en cultuur organiseerde Kunstgebouw in 2007 en 2008 het project 50 pk. tijd voor cultuur. Aan dit omvangrijke project ging bovengenoemd onderzoek vooraf, in opdracht van de provincie Zuid-Holland en Kunstgebouw, onder de leden van het Seniorenpanel Zuid-Holland. Doel was om inzicht te krijgen in de actieve en receptieve cultuurdeelname, zowel van autochtone als van allochtone ouderen. Hieruit kwam naar voren dat 92 procent van de senioren in 2005 had deelgenomen aan een of meerdere vormen van receptieve cultuurparticipatie. Concerten, films, toneel, musea en historische locaties waren daarbij favoriet. Receptieve cultuurdeelname onder allochtone senioren lag veel lager en beperkte zich voornamelijk tot het bezoeken van culturele manifestaties in eigen kring en dicht bij huis.

Het doel van het project 50 pk was om instellingen meer aandacht te laten geven aan de specifieke behoeften van ouderen en om meer ouderen in contact te brengen met cultuur. Onder leiding van experts en ervaringsdeskundigen uit verschillende sectoren werden circa 40 kunst- en cultuurinstellingen in Zuid-Holland wegwijs gemaakt in de wereld van de 50-plusser. Bij aanvang van het project vond in november 2007 een conferentie plaats in de Goudse Schouwborg.

Zie: Waal-Saulais, C.R.M. de, en M.E. Jacobs (2007), **50PK [conferentie 26-11-2007 tijd voor cultuur]**. Rijswijk: Kunstgebouw, 2,2 mb., www.50pk.nl/home.

Na afloop vond er een evaluatie-onderzoek plaats waar 221 bezoekers aan meewerkten. Zie: Wit, J.P. de, M.G.A. Ligtvoet-Janssen (2008) **Evaluatie 50pk. tijd voor cultuur. Waardering 50pk. door bezoekers van activiteiten**. Den Haag: Tympaan instituut, 221 kb, www.tympaan.nl/sites/default/files/0323%20evaluatie%2050%20pk.%20tijd%20voor%20cultuur%20f16.pdf.

Ook verscheen er een werkmappet met praktische tips, marketinginformatie, ervaringen van culturele aanbieders én bezoekers. Op de bijbehorende dvd is een impressie te zien van de 50pk. cultuurmaand 2008, het feestelijke slotstuk van het evenement in april 2008. De gehele kunstsector van Zuid-Holland stond een maand lang in het teken van kunst en cultuur voor de 50-plusser. Zie: Brand, R. (et al.) (2009), **50pk. tijd voor cultuur: werkmappet**. Rijswijk: Kunstgebouw, 80 p. Signatuur: 10-300.

Moreels, D. en J. Janssens (2006)

Glazen bol: inleiding tot het colloquium 2010: A Space Odyssey.

Brussel: Vlaams Theaterinstituut, 621 kb.

www.vti.be/nl/stories/publicaties/courant-78-toekomstscenarios-voor-de-podiumkunsten

Als inleiding tot het colloquium 2010: A Space Odyssey, gehouden op 31 augustus 2006, presenteerden Dries Moreels en Joris Janssens (VTi) een mogelijk toekomstscenario voor 2030, na extrapolatie van een aantal trends in de theatersector. Een aantal demografische tendensen (waaronder vergrijzing)

zal zowel de podiumsector als het overheidsbeleid voor keuzes plaatsen.

Nijs, P. de (et al.) (2006)
Wat nou publiek?!

In: **MMNieuws**, jrg. 8, nr. 1/2, 1-21.
De samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert en dat heeft consequenties voor de culturele sector. Het publiek vergrijsst, verkleurt en wordt individueler. De 50-plusser wordt een aantrekkelijke doelgroep voor culturele marketeers. Vooral de jongere ouderen (50-64 jaar) en de groep tussen 65 en 79 jaar zijn in de loop der jaren cultureel actiever geworden. Hun belangstelling gaat uit naar een breder palet aan culturele activiteiten. Met name klassieke muziek en opera zullen te maken krijgen met een teruggang in het bezoek van deze ouderen. Themanummer naar aanleiding van het APMC-congres Wat nou publiek?!

Schilthuis, R. (2006)

De vijftigplusser veroverd de markt.
In: **MMNieuws**, jrg. 8, nr. 4/5, 31.
Speciaal voor de 50-plusser werd in 2002 de omroep Max opgericht. Volgens de voorzitter, Jan Slagter, vormen 50-plussers dé doelgroep voor culturele instellingen: ze hebben voldoende tijd en geld om een culturele activiteit te bezoeken.

Zonder auteur (2006)

Cultuurparticipatie door (migranten) senioren, hopeloos of hoopvol?
Utrecht: Netwerk CS, 27 kb.
www.makelovenotart.nl/page/6382/nl
Op 15 maart 2006 vond in het Tropentheater een expertmeeting plaats over cultuurparticipatie door senioren. Tijdens de bijeenkomst werden de eerste resultaten gepresenteerd van een onderzoek

dat het Tropentheater in samenwerking met Netwerk CS liet uitvoeren door Catharsis Producties naar de vraag welke factoren van invloed zijn op het bezoek van 50-plussers aan het Tropentheater. In november 2006 werden op de studiedag Mond-tot-mondreclame in de culturele sector in Muis Sacrum, Arnhem, nog meer onderzoeksresultaten gepresenteerd. Zie daarvoor Groot, C. (2006), **Intergenerationeel publieksbereik**. Amsterdam: Catharsis Producties, 222 kb.

Internationaal

Verté, D. (et al.) (2010)

Klaar? Actie!: over ouderen en cultuurparticipatie.

Brugge: Vanden Broele, 140 p.
Signatuur: 10-225

Vanwege hun (doorgaans) toegenomen vrije tijd vormen ouderen een groep die massaal aan cultuur kan deelnemen. Maar doen ze dat ook? Onderzoek naar de cultuurparticipatie van 60-plussers, zowel passief als actief, in meer dan 90 gemeenten in Vlaanderen. Ook komen de sociodemografische factoren zoals leeftijd, geslacht, opleiding, inkomen en gezondheid aan bod. Leeftijd blijkt zeer bepalend voor de participatiegraad, luidt een van de conclusies. Hoe hoger de leeftijd, des te minder participatie. Uit het onderzoek blijkt dat de helft van de 60-plussers niet aan cultuur deelneemt, uit gebrek aan interesse (68 procent). Ook de kostprijs, het tijdstip en de afstand spelen een grote rol. Tot slot formuleren de onderzoekers aanbevelingen hoe cultuurparticipatie te stimuleren.

Brown, C. (et al.) (2009)

Inspiring action: museums and social change. A collection of essays.

Edinburgh: MuseumsEtc, 320 p.
Signatuur: 09-413

Essays over hoe musea inspelen op de veranderende sociale structuren in de 21e eeuw. Met aandacht voor een project in Londen, GoodTimes; art for older people, dat gericht was op het bevorderen van bezoek door ouderen die in een isolement verkeren, aan het museum Dulwich Picture Gallery in Londen. De auteurs beschrijven de aanpassingen die nodig waren om de doelgroep te bereiken, zoals het veranderen van de openingstijden en het toegankelijk maken van de kunst middels hulpmiddelen. Zo werd er bijvoorbeeld een concert in het museum gegeven.

Fricke, A. en S. Dow (2009)

Cultural participation and creativity in later life: a European manual.

München: Kopaed, 182 p.
Signatuur: 10-425

De European Network for Age and Culture (www.age-culture.de/index.php?lang=en) is in 2005 opgericht op initiatief van Noord-Rijnland-Westfalen en heeft partners in Oostenrijk, België, Finland, Frankrijk, Duitsland, Hongarije, Ierland, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Deze publicatie doet verslag van de grote diversiteit en hoeveelheid aan culturele activiteiten voor, met en door ouderen in de betrokken landen. In het tweede deel is er in het bijzonder aandacht voor ouderen als publiek, zoals voor speciale marketingstrategieën. Conny Groot gaat in op de rol van intermediairs, zoals ouderenorganisaties en welzijnsorganisaties, bij het verwerven van ouderen als publiek,

met als casestudie onder andere het Nederlandse Tropentheater.

Zonder auteur (2009)

Kulturteilhabe 50+.

Eine Pilotstudie zu Kultur-einrichtungen in NRW im demografischen Wandel.

Remscheid: Institut für Bildung und Kultur (IBK).

www.ibk-kubia.de/images/image/Kulturteilhabe50.pdf

Pilotstudie naar de benodigde aanpassing van de culturele faciliteiten ten gevolge van de verandering in de demografische samenstelling van de bevolking (vergrijzing) in Noord-Rijnland-Westfalen. 1760 culturele instellingen werden online onder-vraagd over hun ervaringen met publiekswerving van ouderen. Wat voor maatregelen zijn nodig om het oudere publiek aan te trekken en te behouden? Wat zijn hun ervaringen met oudere bezoekers? Hoe kun je de marketing specifiek afstemmen op de doelgroep? En hoe kun je de infrastructuur aantrekkelijk maken voor ouderen? Omdat ouderen over het algemeen bereid zijn geld aan cultuur te spenderen, is het voor de accommodaties van groot belang deze doelgroep niet te verwaarlozen.

Keaney, E. en A. Oskala (2007)

The golden age of the arts?

Taking part survey findings on older people and the arts.

In: **Cultural trends**, jrg. 16, nr. 4/64, 323-359.

Ook de Britse samenleving wordt gekenmerkt door vergrijzing. Dit artikel is gebaseerd op het Britse onderzoek Taking Part, uit 2007, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Cultuur, Media en Sport in het Verenigd Koninkrijk. Het onderzoek richt zich op zowel de actieve als de passieve deelname aan

cultuur door ouderen (55-plus). Het blijkt dat de groep ouderen tussen de 55 en 74 jaar een substantieel deel uitmaakt van het publiek voor klassieke muziek, opera en tentoonstellingen. Gezondheidsproblemen, het ontbreken van transport en van sociale netwerken vormen obstakels voor ouderen om culturele voorzieningen te bezoeken.

Sievers, N. (et al.) (2007)

Thema: Kultur und Alter.

In: **Kulturpolitische**

Mitteilungen, nr. 116/1, 30-54.

www.kupoge.de/kumi/kumi116.html

Themanummer over ouderen en cultuur, met aandacht voor de demografische ontwikkeling in Duitsland. Wat voor gevolgen heeft de vergrijzing en wat is de invloed hiervan op het cultuurbeleid, zowel landelijk als lokaal? En wat willen de ouderen van de toekomst? Geldt hun interesse vooral de hoge cultuur of zijn ze meer geïnteresseerd in populaire cultuur?

Coene, R. (et al.) (2006)

'Medioren midden in de wereld: een gevarieerd gezelschap!'

Onderzoek naar communicatie en omkadering binnen de

theatercontext bij 50- tot

65-jarigen: onderzoeksrapport.

Gent: Universiteit Gent, 247 kb.

Onderzoek naar de mogelijkheden om zogenaamde 'medioren'

(de groep 50- tot 65-jarigen) in Vlaanderen in hun vrije tijd (actief)

bij theater, en specifiek bij het NTGent (stadstheater in Gent),

te betrekken. Allereerst wordt een algemeen beeld geschetst van de

groep 50- tot 65-jarigen en hun ervaringen met cultuur. Vervolgens

wordt gekeken naar de afstemming van de communicatie en de

activiteiten rondom een theatervoorstelling (zoals rondleidingen en lezingen).

Oosterlynck, P. (red.) (et al.) (2006)

Onbetreden paden: een verkenning van de toekomstige culturele vrijetijdsbesteding van de 45-plusser.

Brussel: Cultuur lokaal, tri.zone, Cultuurnet Vlaanderen, 120 p.

Signatuur: 07-092

Kwalitatief en participatief onderzoek naar de toekomstige cultuurbeleving van 45-plussers in tien Vlaamse gemeenten.

De publicatie biedt zicht op de verwachtingen van de doelgroep en schetst tendensen waarop de cultuursector zou moeten anticiperen, want de vergrijzing gecombineerd met de naoorlogse babyboom produceert over enkele jaren een nieuw publiek. Hoe denkt de leeftijdsgroep zelf over deze prognoses? Wat willen ze doen met hun zeeën van vrije tijd?